

מפעל דף היומי בעיון

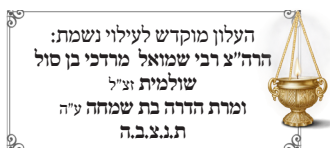
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע, מ"א, ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו חפץ | כולל שיש שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

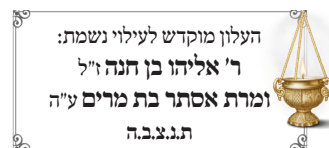
יום א' ח' ניסן-שבת י"ד ניסן תשפ"ה

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית ז"ל
ומרת הדרה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

סגהדרין ק"י-קיי"ג ומכות ב'ד'

בס"ד שבוע פרשת צו

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

ברכת פסח רשור ושעיר לכל הלועדים ולכל בית ישראל

דף ק"י ע"א

זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו.

כתב הבן יהוידע, יובן על פי מה שאמרו בגמרא דאמר רשב"י יכולני לפטור העולם מדין תפלה על אשר אין מתפללים בכונה, דלבם מבולבל מן צרות הגלות כשיכור, דכתיב [ישעיה נ"א כ"א] שכורת ולא מיין. והנה מי שיש לו ממון הרבה יהיה לו לב רחב תמיד ולא יתבלבל משום דבר, כי הממון מרחיב הלב, א"כ בעל הממון אינו יכול לפטור עצמו מדין תפלה אלא הוא מתפלל בטוב, ולזה אמר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו שמעמידו בתפלה בשופי הרמוזה ברגליו של אדם.

מה שמועה שמע.

הקשה הבן יהוידע דהוה ליה למימר מה שמע ולמה כפל לשונו ואמר מה שמועה שמע. ונ"ל דאם שמועה זו קאי על הדברים המפורשים בכתוב ועלה קאמר וישמע משה, זאת גם כל העומדים שמעו אותם דקרח לא דבר עמו בלחישתו, אלא מוכרח לומר ששמע עוד שמועה אחרת מפי אחרים שהגידו לו על דברים אחרים של גנות:

משוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות וכו'.

כתב הבן יהוידע, הנה לפי פשוטן של דברים נקיט שלש מאות בלשון גזומא, וכמ"ש במסכת תמיד [כ"ט]. אמר שמואל בשלשה מקומות דברו חכמים בלשון הבאי, ואלו הן תפוח וגפן ופרוכת, ע"ש, אך נראה נקטי כאן לשון הבאי לפי פשוטן של דברים, אך באמת יש להם רמז עמוק בדברים אלו, ועוד אני אומר דגם לפי הפשט אין זה לשון הבאי אלא לשון מתוקן הוא, והיינו אפשר כי תיבה שהיא מעור היו קורין אותה בשם מפתח, ודרכם של הולכי דרכים אינם מניחים ממנום בתוך תיבות של קש אלא בתיבות העשויים מן העור כאשר נמצא עתה מפני הקלות, וקורח היה לו שש מאות תיבות מלאים נכסים וממון ומטלטלים, והם קורין לתיבה של עור בשם מפתח, והוא היה לו ת"ר תיבות מלאים שכל פרדה נושאה עליה ב' תיבות, לכך היו משוי שלש מאות פרדות לבנות שנושאים עליהם שש מאות תיבות מלאים נכסים של קורח:

שלש מטמוניות הטמין יוסף הצדיק.

כתב הבן יהוידע, נ"ל טעם לשלש מטמוניות אלו, כי כל התבואה אשר נתקיימה באוצרות של יוסף הצדיק ע"ה ולא נתקלקלה כשאר תבואות העולם היתה זאת ע"י שפע עליון וקדוש הנשפע מלמעלה בזכותו של יוסף

הודעה חשובה

ניתן להקדיש את העלון מידי שבוע להצלחה או לע"נ, וכן אפשר לפרסם ספרים בלבד בעמוד האחרון של העלון, העלון מודפס ב20,000 עותקים ומופץ בכל הארץ, מלבד זה הוא נשלח במייל לרובבות אנשים, ומהם זה נשלח לעוד רבבות רבות של אנשים, כך שמעיינים בו למעלה ממיליון איש מידי שבוע, בהקדשה אחת אתם מנציחים את יקירכם במפעל התורה וזיכוי הרבים מהגדולים בעולם, או זוקפים להצלחתכם את זכות הרבים ולימוד התורה של ציבור ענק זה, מעלת לימוד התורה היא הסגולה הבדוקה והמועטה יותר מכל הסגולות שבעולם, בסכום של \$1,000 תוכלו לזכות בהקדשה זו, כל הקורם זוכה! רק שני הקדשות יופיעו מידי שבוע בעמוד הראשון של העלון! או פירסום של ספרים, עמוד שלם \$1,000 וחצי עמוד \$500, בפרסום זה אתם חוסכים הוצאות גדולות של הדפסה והפצה. לפרטים: בטלפונים או במייל המופיעים בתחתית העמוד. וכן ניתן לשלם בנדרים פלוס או בקהילות על שם מכון ראש פינה, ולכתוב שם את פרטי ההקדשה

כולל ומכון ראש פינה:

מת חשיב נבלע, וכן אע"פ שנשרף נשמתו בלבד חשיב נשרף בסתם:

דף ק"י ע"ב

באפי נשבעתי וחזרני בי.

כתב הבן יהוידע, ודאי לא שייך חרטה גבי קודשא בריך הוא כי הוא צופה עתידות ויודע מה שעתיד להיות, ואך אומרו באפי נשבעתי, כלומר השבועה היתה בזמן שאפי היא מדת הדין מתוחה שנשבעתי שימסרו ביד מדת הדין, ואך עתה אחר שקבלו יסורין נהפכה מדת הדין מאליה ונעשית מדת הרחמים והיא רוצה עתה להטיב להם, ונמצאת השבועה כדקיימא קיימא, דהשבועה היתה שימסרו ביד מדה זו ותעשה בהם מה שתחפץ, וגם עתה נמסרים בידה לעשות בהם שתחפץ, ועתה חפצה להטיב להם, וכמו שאמרו רז"ל מה עתר זה מהפך התבואה בגורן, כן הצדיקים מהפכים מדת הדין למדת הרחמים:

עשרת השבטים אין עתידין לחזור.

כתב רבינו המהר"ל, פירוש אין עתידין לחזור לעולם הבא ולא יבאו אל מקומן ומדריגתן הראשונים, ומ"מ לא אמר ג"כ שלא יהיו לעולם הבא כלל, רק אמר שלא יחזרו למקומן ומדריגתם הראשונה שהיו קרובים אל הש"י, ובודאי דוקא אותם שגלו אבל בניהם מה עשו כך יראה לי פירוש זה.

שבקיה רבי עקיבה להסידותיה.

כתב הבן יהוידע, נ"ל דרבי עקיבה דרש ביומא [פרק ה'] על קבלת התשובה אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים, שיש לכם דין בנים, ואחר שדרש דרשה זו של זכות שבקיה הכא דדריש להיפך. ומה שהזכיר כאן חסידות, הוא על דרך מה שאמר הכתוב [ישעיה ב' ב'] זכרתי לך חסד נעוריד, וכן מצינו שאמר לו אותו רשע על ישראל משל למלך שכעס על עבדו, והשיב לו רבי עקיבה משל למלך שכעס על בנו, וידוע התשובה מקובלת אצל ישראל מדין בנים והיא עיקרה ניתנה בתורת חסד, לכן אמור בתשובה ימינו פשוטה לקבל שבים, ימין חסד הוא:

קטני בני רשעי ישראל כו'.

כתב רבינו המהר"ל, פירוש, מפני שהבן נמשך אחר אביו כאשר הוא קטן, ולפיכך סבר שאין להם חלק לעולם הבא כאשר הבן נמשך אל אביו וטפל אל אביו. אבל ר"ע סבר כי הוא יתברך שומר אותם כדכתיב שומר פתאים ה', ולמה שומר פתאים יותר ממה שישמור גדולים, אלא בשביל שאין לפתאים שמירה מעצמם, וכיון שאין להם שמירה מעצמם הש"י שומר אותם עד שאין נחשבים טפילים אל האב והש"י הוא להם לאב.

הצדיק ע"ה, ועל כן העושר הוא של יוסף הצדיק ע"ה ואינו של פרעה, אך הכסף הזה שקבל תמורת התבואה היה משלשה חלוקות, הא' משל עובדי ע"ז שהיה ממונם מאוס ומשוקץ שאינו ראוי לבא ולהיות בחלק הקדושה, וכנגד כסף זה עשה יוסף הצדיק ע"ה מטמון אחד שהיה כל כסף זה של עובדי ע"ז הובא ונכנס למטמון זה בהשגחת שמים, כי בידי שמים יש ברירה בדרך נס להיות נבררים כספים אלו באים לאוצר זה, ועל זה האוצר אמר כאן שנמטלו קרח וסופו ירד לטמיון, כי בלעתו הארץ, ומין הב' היה כסף שבא ונאסף מן אנשים שאינם עובדים ע"ז, אך יש בידם גזל וגניבה דאינו מאוס כמו הכסף שהוא של עובדי ע"ז, וכנגד כסף זה עשה יוסף הצדיק ע"ה אוצר שני כדי שעל ידי שמים יהיה ברירה לכספים של מין זה שכולם יבואו לאוצר זה, וזה האוצר נגלה למלך רומי והביאו לאוצר הממשלה שלו, ומין הג' היה כסף של אנשים טובים שהיו שומרים שבע מצות בני נח דכספם נקי מאיסורא וראוי הוא לבא לחלק הקדושה, כנגד זה עשה יוסף הצדיק אוצר שלישי ונבררו כספים של מין זה בידי שמים ובאו לאוצר השלישי, וזה גנוז לצדיקים לעתיד לבוא, כלומר אחר ביאת המשיח במהרה בימינו אמן:

קרח לא מן הבלועים ולא מן השרופים.

פירש רש"י במגפה מת. וכתב הבן יהוידע, והדבר יפלא איך יתכן קרח שהוא עיקר אב המחלוקת והוא אשר הסית והחטיא את כל עדתו לחלוק יהיה ניצול מן הבליעה אשר ברא השי"ת לבעלי המחלוקת ההם, ויהיו אשתו ובניו הקטנים וממונו נבלעים, והוא ינצל מן הבליעה ומן השריפה וימות במגפה דאפילו עם השרופים לא ישרף. ועוד קשיא מלתא טובא מה יענה רבי יוחנן לפסוק ותבלע אותם ואת קרח. ונ"ל דרבי יוחנן יודה דקרח נשרף עם השרופים דהוה בהדיהו, אך לא נשרף כמותם, כי הם גם גופם נשרף, אבל קרח לא נשרף גופו כלל, אלא נשמתו נשרפה כשריפת בני אהרן שהיתה שריפת נשמה וגוף קיים, ואחר שנשרפה נשמתו, נתגלגל גופו ונבלע עם הבלועים, והכי קאמר רבי יוחנן דקרח אין למנותו עם השרופים מפני שלא נשרף גופו, דכתיב באכול האש את חמשים ומאתים איש, וכיון דאמר באכול משמע דנשרף גופו שנאכל כמו עצים, וקרח לא נאכל גופו באש, ורק נשמתו נשרפה, וגם אין למנות קרח עם הבלועים, כי כל הבלועים נבלעו חיים, כמו שאמר הכתוב [במדבר ט"ז ל"ג] וירדו וגו' חיים שאולה, והוא נבלע מת, ולכן כתיב ואת האדם אשר לקרח ולא קרח דאינו דומה להם, כי הם נבלעו חיים שנקראים אדם, והוא נבלע מת, אך על כל פנים מאחר שנבלע גופו אפילו שהוא מת מצי למימר הכתוב ותבלע אותם ואת קרח כל חד בדידה הם נבלעו חיים והוא נבלע מת, אמנם במתניתא חשיב ליה עם הבלועים ועם הנשרפים, דכיון שנבלע אע"פ שנבלע

ועוד נ"ל דאם המשפחה כולה בתוך העיר שדר שם הצדיק ודאי יספיק להם צדיק אחד, דהא אפילו על כל המשפחה כולה, היינו אפילו אם אין כל המשפחה יושבין בעיר אחת עם אותם שני צדיקים אלא הם מפוזרים בשלש וארבע עיירות, אפילו הכי שני צדיקים שיש באותה משפחה מזכין אותם שמגינין עליהם אע"פ שאין דרים עמהם:

או יובן בס"ד מזכה את כל העיר, דהיינו הארץ והגדל בה שהם צומח וחי, כי אלו לא חטאו, ולכך יספיק להגין עליהם מן הפורענות שלא תבא עליכם ע"י זכות צדיק אחד, אבל בני אדם שחטאו לא יצילם צדיק אחד, אלא צריך שבכל משפחה ומשפחה שבעיר יהיו שני צדיקים שיגינו עליהם, שאם יש בעיר חמשים משפחות צריך להם מאה צדיקים:

א"ל מילט קא לייטת.

קשה כפל הלשון דהוה ליה למימר א"ל קא לייטת לי. ונראה לפרש יש קללה שהיא נראית מבחוץ קללה, אך בתוך לבו מכין לברכה, כהך דתזרע ולא תחצוד וכו', ויש קללה שאין לה משמעות של ברכה, אלא גם מבפנים היא קללה, ולכן נסתפק רב כהנא אם דברים אלו הם קללה חלוטה מבפנים ומבחוץ, או דלמא היא קללה מבחוץ, אבל בפנים בלב היא ברכה, ולכן א"ל מילט קא לייטת קללה בפה וקללה בלב, וא"ל זו לא קללה ולא ברכה, אלא היא עצה טובה:

במי שמחיה עצמו עליה.

כתב רבינו המהר"ל, דבר זה מבואר ממה שאמרו (ברכות ס"ג ב') אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו, דכתיב זאת התורה אדם כי ימות באוהל וגומר. ופרשנו זה כי האדם הוא בעל גוף, וכאשר מחיה עצמו שהוא גופו הוא ביטול לתורה שהיא שכלית, כאשר מחיה גופו שמעיד בתענוגים שהם גופנים לא תמצא בו התורה השכלית, כי השכל והגוף הפכים.

אף יציאתן שנים מששים רבוא.

פירש רש"י ז"ל שמתו בימי החשך. וזה פלא דכל כך היו רבים בימי החשך. וכתב הבן יהודע נ"ל בס"ד דלאו על אותם שמתו בימי החשך קאי אלא על אותם שנולדו ומתו במשך רד"ו שנים שהיו במצרים, שאם תשוב כמה נפשות היו, אז יעלו אלו היוצאים שנים מששים רבוא. ועיין במהר"ל שפירש גם כן מעין פירוש זה.

בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך.

וצריך להבין מה רצה לומר אותו זקן ומה חידש. וכתב הבן יהודע דנ"ל דכונת אותו זקן בדברים אלו לומר אל תתרעמו על האומות כשעושין לכם צרות ונזקין, כי כל זה הוא נגזר עליכם מן השמים בעבור תיקון עונות שאתם

ביאר רבינו המהר"ל, דלמ"ד משעה שנולד סבר שהאדם כאשר נולד נגמר צורתו ותארו אשר נברא האדם בצלם אלקים, ואז ראוי אל עולם הבא מצד מעלת צלם אלקים שבאדם, ולמ"ד משעה שסיפר, סבר כי עולם הבא הוא עולם השכל, וכאשר מתחיל לספר אז ראוי אל עולם הבא. ולמ"ד משעה שנזרע סבר כי מצד שהזרע שהוא בא ממקור הברכה עליונה, וזה ענין הזרע שהוא ממקור הברכה אשר הוא מעולם העליון, ולכך משעה שנזרע ובא ממקור הברכה הוא בעל עולם הבא. ולמ"ד משעה שנמול דבר זה כאשר יש לו חיבור ודבוק בו יתברך, ויש לאדם חיבור ודיבוק בו יתברך ע"י הברית והוסרה הערלה המפסקת וחוצצת בין האדם ובין בוראו כאשר ידוע, וזה שראוי אל עולם הבא, כי זהו מדריגת עולם הבא החיבור והדיבוק בו יתברך. ומ"ד משעה שיודע לענות אמן, כלומר כי כאשר עונה אמן יש לו אמונה בו יתברך והאמונה היא החיבור והדיבוק בו יתברך כאשר מאמין בו יתברך.

דף קי"א ע"א

לכן הרחיבה שאלו וכו'.

כתב רבינו המהר"ל, אין מחלוקת ביניהם כלל, דאין לפרש דריש לקיש סבר כי יש גיהנם למי שלא קיים חוק אחד, דח"ו לומר כך כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ועוד דהא ריש לקיש גופיה קאמר במסכת עירובין (י"ט א') פושעי ישראל אין אש של גיהנם שולט בהם ק"ו ממזבח של זהב כ"ש מי שיש לו מצות הרבה שהמצות מגינות עליו. אלא ר"ל מפרש הכתוב תפתה פעה פיה ורוצה לבלוע מי שלא יקיים חוק אחד בתורה רק שמצוות ומעשים מגינים עליו, ומ"מ תפתה פעה ורוצה לבלוע מי ששייך חוק אחד. ורבי יוחנן אמר דלא ניחא למרייהו לומר עליהם כך, ואין הכתוב מדבר מזה כלל שאין זה כבוד המקום, וזה שאמר שלא ניחא למרייהו דתימא עלייהו הכי, רק פירשו מי שלא קיים חוק אחד.

אחד מעיר מזכה כל העיר כולה ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה.

כתב הבן יהודע, קשה איך לעיר שיש בה הרבה בני אדם יספיק לה צדיק אחרי ולמשפחה צריך שנים. ונ"ל דהיא הנותנת, שאם כל אנשי העיר רשעים שהם רבים ויש צדיק אחד ביניהם יגדל ערכו עשר ידות, דאפילו בין ריבוי רשעים אלו הוא צדיק ולא למד ממעשיהם, אבל משפחה דאנשיה מועטים אין רבותא כל כך לצדיק אחד הנמצא בתוכם להגין עליהם, ולכך צריך שני צדיקים:

חייבים בהם ולטובתכם הם נעשים, יען דאם עשו לכם בשאט נפש ומה שלכם חפץ בלתי השגחה העליונה היו גוזרים גזרה שוה, דהיינו חרב לכולם או שריפה לכולם, ולמה עשו מהם בשריפה, מהם בסקילה, מהם בהרג, מהם בחנק, אלא ודאי מיתות אלו נגזרו עליהם מן השמים על שעברו בגלגולים הקודמים בדברים שחייבין עליהם ארבע מיתות בית דין, ולכן גלגלו עליהם מיני מיתות אלו על ידי האומה הזאת, דאם האומה עשתה להם רעה בשאט הנפש למה תעשה להם שינוי מיתות אלו, ולכן הביא לו דוגמה מה שנעשה במצרים על ישראל מהם טבעו שמתו בחנק, מהם הרגו שמתו בחרב, מהם מעכו בבנין שזה הוא ענין סקילה, ומוכרח לומר שמיתות אלו נעשו בהשגחה עליונה שנגזרו עליהם מן השמים, שאם לא כן דכונתם להרע להם להמיתם יטביעו הכל, או יהרגו הכל, או ישקעו הכל בבנין, ולכן גם באומות של עכשיו צריך לומר כן ולא תתרעמו עליהם דאין עושין רעות מלבם אלא בהשגחה.

ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה ועכשיו אתה אומר לי והצל לא הצלת את עמך.

מהלשון משמע כי מחמת שאמר לו תחלה מה שמך לכן תמיה עליו איך יאמר לו אחר כך והצל לא הצלת, וקשה מה תליא הא בהא. וכתב הבן יהודע, ונ"ל דידוע שכל השפעה של טובה שתהיה ע"י שם הוי"ה לא תהיה על ידי יסורין דכתיב [משלי י"ב] ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה, גם ידוע שאם נגזר טובה ע"י אותיות שם הוי"ה לא יתאחר השפע אלא יגיע במהרה לבעליו, ולכן משה רבנו ע"ה ביקש לידע שמו בעת ששלחו לגאול את ישראל, דכתיב [שם שם י"ג] אנכי בא אל בני ישראל וגו' ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, והשיב לו כה תאמר אל בני ישראל אהיה שלחני אליכם, נמצא הודיעו שלא תהיה הגאולה בשם הוי"ה אלא בשם אהי"ה, ומה שאמר לו אחר כך [שם שם ט"ו] כה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם שלחני אליכם הא אמר זה שמי לעולם, ודרשו רז"ל [קידושין ע"א.] לעלם כתיב ששם זה תעלימו, נמצא שגילה לו שלא תהיה הגאולה בשם הוי"ה, אלא בשם אהי"ה, וכונתו של משה רבנו ע"ה וכונת ישראל שרוצין לידע את שמו בנס זה הוא מפני שאם יאמר השם שבו תהיה הגאולה הזאת הוא שם הוי"ה אז ידעו שהגאולה תהיה תיכף בביאה ראשונה שיבא משה רבנו ע"ה אל פרעה בדבר ה' ולא תתאחר, כי אם נעשה הפועל בשם הוי"ה כתיב ביה עד מהרה ירוץ דברו, וגם ידעו שלא תהיה ע"י תוספת יסורין, ומאחר דהוא רצה לידע השם בשביל לידע אם תהיה ההצלה תכף בביאה ראשונה או תתאחר, והשי"ת גילה לו שלא תהיה ע"י אותיות שם הוי"ה אלא ע"י שם אהי"ה, השתא נמצא תמיהה על משה רבנו ע"ה, אחר שראה שלא נעשית במהרה בביאה ראשונה, וגם ראה תוספת יסורין, אמאי נתרעם והצל

לא הצלת את עמך, ר"ל לא הצלת תיכף ומיד בביאה ראשונה שבאתי אל פרעה, וגם נתרעם איך הרע לעם הזה בתוספת יסורין, וז"ש אמרת לי בתחלה מה שמך כדי שתדע מכח השם אם יהיה יסורין, וגם לדעת אם תהיה הגאולה תיכף בביאה ראשונה, השבותיך דבר על דבריך אלו, ואחר שידעת דבר מזה איך עכשיו אתה אומר והצל לא הצלת במהרה בביאה ראשונה, מאחר שהגדתי לך שמי אהיה הרי הבנת שאין אני גואלם בשם הוי"ה כדי שתהיה הגאולה במהרה בביאה ראשונה:

ואי אתה רואה במלחמת ל"א מלכים.

ומה המידה כנגד מידה כאן, כתב הבן יהודע, נ"ל הטעם שנולד דבר זה מכח שנתרעם על היסורין שנוספו עליהם, וכמו שאמר הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך, והוא כי כובד העבודה שנוסף עליהם בביאה ראשונה היתה לטובתם להשלים בזה זמן הנשאר מן ת' שנה, ואם היה הכובד הזה להם חמשה או ששה חדשים היה נשלם כל הזמן כולו ולא היה נשאר עליהם גלות בשעבוד מלכיות, אך כיון שנתרעם ואמר הרע לעם הזה והצל לא הצלת, אז תכף שלח השי"ת את משה בחירו ביאה שניה ועל ידה אחר כך התחילו המכות, וכיון שהתחילו המכות פסקה העבודה כמו שאמרו רז"ל, וכיון דלא נשלם הזמן נגזר שעבוד מלכיות, וכיון דנגזר עליהם שיגלו, הוצרך משה רבנו ע"ה להפטר במדבר ולא נכנס לא"י, שאם היה נכנס לא"י היו באים על קברו וצועקים והיה מתפלל ומבטל הגלות, ונמצא דברים אלו שדיבר הם גרמו שלא יראה במלחמת ל"א מלכים.

וימהר משה ויקוד ארצה וכו'.

כתב רבינו המהר"ל, פירוש, משה רצה לדעת למה צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, כדאיתא במסכת ברכות (ז' א') שזהו היה שאלת משה כשאמר לו הודיעני נא דרכיך, וכשראה מדת ארך אפים שהוא מאריך אף לרשע לא היה משה מצטער עוד והיה משבח השי"ת על מדה זאת של ארך אפים כאשר ראה התשובה של ארך אפים. ולרבנן אמת ראה, מפני שראה מדותיו יתברך אמת אף שלצדיק רע בעה"ז, ראה כי מדותיו אמת בזה כאשר יש לו שכרו בעולם הבא עד שמדותיו אמת. ומפני כי דבר זה היה קשה לו ביותר כאשר שאל הודיעני נא דרכיך, לכך השתחוה על זה. וסבירא להו לרבנן מה שהרשע טוב לו ומאריך לו אף אין זה כ"כ פלא, כי לא נקרא דבר זה יוצא חוץ מן המשפט כי מה אכפת ליה אם הרשע יש לו טוב בכל, מאחר שהשי"ת משלם לצדיק כל שכרו ומה אכפת היה למשה במה שגם יש לפעמים רשע שהוא טוב לו. ולפיכך סברו רבנן אף שהוא יתברך מאריך אף לרשעים בעולם הזה לא היה משה מצטער על זה, אבל דבר זה היה מצטער מה שיש צדיק ורע לו כי למה יהיה רע לו. וכאשר ראה מדת אמת שיש לו יתברך, השתחוה והודה

צדיקים גם אם לא יבאו עליהם יסורין בשביל איזה חטאים מועטים שנכשלים בהם אז אם תאריך אפך עמהם לא יאבדו, כי בלי ספק יתעוררו מאליהם בתשובה:

דף קי"א ע"ב

עתידי להיות עטרה בראש כל צדיק.

ביאר המהר"ל מה שנקטו עטרה, כי העטרה היא נבדלת מן האדם, כי העטרה היא על ראש האדם נבדל מן האדם, ועם זה שהעטרה היא נבדלת מן האדם מ"מ העטרה היא חבור מצורף אליו ומכל מקום העטרה אין לה חבור וצורף גמור שהרי היא עטרה על ראשו. וכך הש"י שהוא עטרה לראש הצדיק מצורף אליו, ומ"מ הוא נבדל ממנו כמו שהעטרה היא בראש האדם מצורף אל האדם נבדל מן האדם. וסיים, ויש לך להבין דבר זה.

אנשי עיר הנדחת וכו'.

והלא יפלא, מה שעיר הנדחת אין להם חלק לעולם הבא יותר מן יחיד שעובד ע"ז שיש לו חלק לעולם הבא ע"י מיתת ב"ד, ואינו דומה לשאר עבירות שאין עליהם חלק לעולם הבא, דכאן היא אותה עבירה בדיוק כמו של יחיד, דזה זיבח וזה זיבת, זה השתתחוה וזה השתתחוה, ואין העבירה בעצמה חמורה יותר. וכתב המהר"ל לבאר דהוא משום דאין דומים רבים שעושים חטא ועובדים ע"ז ליחידים שעושים חטא, כי רבים הם הכללים שהחטא שלהם מגיע עד עולם הבא. ודבר זה מבואר במה שאמרו בעונש המחטיא את הרבים. והיינו דאמר ג"כ במשנה אם אתה עושה דין בעיר הנדחת כאלו אתה מקריב כליל לפני ה', וזה מפני כי נחשב זה כליל כאשר הוא כלל אחד כמו שהוא עיר הנדחת ועולים זה למעלה למעלה כמו קרבן שהוא כליל לה'. ע"כ. ביתר ביאור, דכבר כתבנו דאין עונשי הבורא יתברך כעונשי בשר ודם, שבשר ודם מעניש בדרך נקמה, ואצל הבורא יתברך העונש הוא תיקון הפגם, ואם כן יתכן ששני אנשים יעשו אותה עבירה ומכל מקום אחד יפגום יותר מן השני וממילא עונשו גדול יותר, והעד הנאמן הוא שאול המלך, דלרוב גדולתו וצדקתו העצומה, משכמו ומעלה גבוה מכל העם, ומובן שאין הכונה רק שהיה גבוה מאוד, אלא קומתו הרוחנית היתה לאין ערוך מכל בני דורו, ולא בכדי הרי הוא במחיצתו של שמואל הרמתי השקול כנגד משה ואהרן, ועל עוון אי מחיית עמלק איבד את המלוכה, וכלשון חז"ל שאול באחת ועלתה לו, דוד בשנים ולא עלתה לו, ולכן לפי גדלותו כך נמדד חטאו, וד"ל. וכן הוא כאן, דאף שעוון עבודה זרה לא אמרינן שאין לו חלק לעולם הבא, מכל מקום כשרבים עוברים יחד הרי זו הרמת יד ומרד עד שמאבד אדם את חלקו בעולם הבא מחמת זה, רח"ל.

על אמת מדותיו. כי זה נקרא אמת מה שאינו עושה נגד המשפט ועושה רע למי שאינו עושה רע, אבל זה מה שעושה ומוותר לרשע לעשות לו טוב, אין דבר זה נגד האמת כי מוותר הוא בדין אף שאין צריך. אבל היה למשה קשה למה צדיק ורע לו לפי שהוא נגד הדין. ומ"מ לא קשה למ"ד ארך אפים ראה, כי סבר אדרבה ההפך הוא שהיה מצטער לדעת רשע וטוב לו, כי דרך הצדיק מפני שהוא מקנא ברשעים אשר עוברים מצות הש"י ועם כל זה טוב להם. וכמו שאמר המשורר (תהלים ע"ג) כי קנאתי בהוללים שלום רשעים וכו', אבל הצדיק מקבל באהבה מה שמגיע לו מן הש"י, רק שהוא מקנא ברשעים אשר עוברים מצות בוראם והם שרויים בטובה. ולפיכך סבר כי עיקר שהיה חפץ משה לדעת הוא רשע וטוב לו שזהו הקנאה, וכאשר ראה ארך אפים, כי הקדוש ברוך הוא מאריך אף לרשעים אף שהם רשעים גמורים, ועל זה ויקוד משה ארצה וישתחו, ששוב לא היה קנאה בלבו מה שהקב"ה מאריך אף לרשעים. כך פירוש מחלוקתם.

ופירש על דרך פנימית יותר, כי למ"ד ואמת ראה, ר"ל כי מה שהשתחוה משה כאשר ראה והכיר בוראו, ועיקר מה שמכיר בוראו מה שכל דרכיו אמת ודבר זה ראה ועל שבח בוראו השתחוה. ולמ"ד ארך אפים ראה השתחוה משה על קיום העולם, כי אם אין ארך אפים אין קיום לעולם כי אי אפשר לאדם שלא יחטא ואי אפשר שיהיה עומד האדם בלא מדת ארך אפים, ולפיכך אמר כי ראה ארך אפים ועל זה השתחוה כאשר ראה קיום העולם שאם יחטא האדם כנגד הש"י מאריך אפו עליו.

מה ראה משה.

פירש רש"י על איזה מדה מן י"ג מידות ראה והשתחוה. והקשה הבן יהוידע, כיון דפסוק ויקוד נאמר אחר הזכרת י"ג מידות כולם, לימא את כולם ראה והשתחוה. ונ"ל דשאל כן משום דכתיב וימהר משה ויקוד, ואם אחר שראה כל י"ג מידות, למה אומר וימהר, אלא ודאי הוא לא המתין עד אחר כל י"ג מידות, אלא מיהר ליקוד קודם שנשלמו כל י"ג מידות, דעל זה שייד לומר וימהר שהיה מן הראוי להמתין עד הסוף וליקוד, ולכן שאל איזו מדה ראה ומיהר ליקוד בה, ומשני ארך אפים ראה:

א"ל רשעים יאבדו.

כתב הבן יהוידע, נ"ל הכונה לומר, אם אתה מאריך להם אף בעולם הזה א"כ יאבדו מעולם הבא, דאחר שרואין שמצליחין במעשיהם הרעים ואין פורענות באה להם נטמעים בסטרא אחרא יותר ואין שמים לב לחזור בתשובה, מה שאין כן אם יבואו עליהם יסורין ופורענות, יתעוררו הם ואחרים בתשובה, כמ"ש [ישעיה כ"ז ט'] כאשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי תבל, כשרואין שעושה הקב"ה משפט ברשעים יתעוררו הכל בתשובה שנקראת צדק, אבל הצדיקים אין חשש מזה עליהם, דמאחר שהם

ויש לעיין בכל האופנים שאין בהם דין עיר הנדחת מחמת גזירת הכתוב כמו שיבואר לקמן, האם יש להם חלק לעולם הבא, האם זה תלוי בדין רבים או בדין עיר הנדחת.

והנה בדפים הבאים מבוארים דינה של עיר הנדחת. ונביא כאן את עיקרי ההלכות המבוארות ברמב"ם ובראשונים.

תנו רבנן יצאו הן ולא שלוחין, אנשים אין אנשים פחות משנים. דבר אחר: אנשים ולא נשים, אנשים ולא קטנים.

וברמב"ם [הלכות עבודה זרה פרק ד' ה"ב], אין העיר נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחיה מתוכה ומאותו השבט שנאמר מקרבך וידיחו את יושבי עירם, ועד שיהיו מדיחיה שנים או יתר על שנים שנאמר יצאו אנשים בני בליעל וידיחו את יושבי עירם, ועד שידחו רובה, ויהיו המודחין ממאה ועד רובו של שבט, אבל אם הודח רובו של שבט דנין אותם כיחידים שנאמר יושבי העיר לא כפר קטן ולא כרך גדול וכל פחות ממאה כפר קטן ורובו של שבט כרך גדול, וכן אם הדיחוה נשים או קטנים או שהדיחו יחיד או שהודחה מיעוטה או שהודחו מאליהן או שהיו מדיחיה מחוצה לה אין דנין בה דין עיר הנדחת אלא הרי הן כיחידים שעבדו עבודת כוכבים וסוקלין כל מי שעבר וממונן ליורשיהן כשאר הרוגי בית דין.

[הלכה ה'] אין עושין עיר הנדחת עד שידחוה מדיחיה בלשון רבים ויאמרו להן נלך ונעבוד או נלך ונזבח או נלך ונקטיר או נלך ונסך או נלך ונשתחוה או נלך ונקבל באלוה והם שומעים ועבדו אותה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות או שקבלוה באלוה, עיר הנדחת שלא נתקיימו בה ובמדיחיה כל התנאים האלו היאך עושים להם, מתריין ומעידין בכל אחד ואחד מהן שעבד עבודת כוכבים וסוקלין אותם כיחידים שעבדו וממונם ליורשיהם.

דף קי"ב ע"א

אלא מרבין להן בתי דינין, ומעיינין בדיניהן, ומסקינן להו לבית דין הגדול, וגמרי להו לדיניהן, וקטלי להו.

וברמב"ם [הלכות עבודה זרה פרק ד' הלכה ו'] והיאך דין עיר הנדחת, בזמן שתהיה ראויה להעשות עיר הנדחת, בית דין הגדול שולחין ודורשין וחוקרין עד שידעו בראיה ברורה שהודחה כל העיר או רובה וחזרו לעבודת כוכבים אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהירם ולהחזירם אם חזרו ועשו תשובה מוטב ואם יעמדו באולתן בית דין מצוין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא והן צרין עליהם ועורכין עמהן מלחמה עד שתבקע העיר, כשתבקע מיד מרבין להם בתי דינין ודנים אותם, כל מי שבאו עליו שני עדים שעבד כוכבים אחר שהתרו

אותו מפרישין אותו, נמצאו כל העובדים מיעוטה סוקלין אותן ושאר העיר ניצול, נמצאו רובה מעלין אותן לבית דין הגדול וגומרין שם דינם והורגין כל אלו שעבדו בסייף, ומכין את כל נפש אדם אשר בה לפי חרב טף ונשים אם הודחה כולה, ואם נמצאו העובדים רובה מכים את כל הטף ונשים של עובדים לפי חרב, ובין שהודחה כולה בין שהודחה רובה סוקלין את מדיחיה ומקבצין כל שללה אל תוך רחובה, אין לה רחוב עושין לה רחוב, היה רחובה חוצה לה בונין חומה חוץ ממנו עד שיכנס לתוכה שנאמר אל תוך רחובה, והורגין כל נפש חיה אשר בה ושורפין את כל שללה עם המדינה באש, ושריפתה מצות עשה שנאמר ושרפת באש את כל העיר ואת כל שללה.

והשיג הראב"ד, אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהיר אותן ולהחזירם אם חזרו ועשו תשובה מוטב. א"א טוב הדבר שתועיל להם התשובה אבל לא מצאתי תשובה מועלת אחר התראה ומעשה.

והכסף משנה תירץ שמה ששולחים להם שני תלמידי חכמים אינה התראה ממש, ולכן מועילה תשובה אחר כך. אמנם בפשטות שני התלמידי חכמים אינם עוסקים בהתראה כלל, אלא רק להחזירם בתשובה, אבל צריך התראה לכל אחד ואחד, ויש שכתבו שלראב"ד היתה גירסא אחרת ברמב"ם ולכן הבין שהתלמידי חכמים באים לאחר שהותרו ועברו להחזירם בתשובה.

ובמה שכתב הרמב"ם שהורגים גם את הקטנים, ואמנם יש דעה כזו בתוספתא, והאריכו האחרונים לתת טעם לדבר מדוע הורגים את הטף שלא חטאו, ואכמ"ל שאינו בסוגיא שלפנינו.

החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום, לנו בתוכה והודחו עמה, אם נשתהו שם שלשים יום הן בסייף, וממונן אבד. פחות מיכן הן בסקילה, וממונן פלט.

כתב הר"ן, ומיהו צריכא עיונא אם זאת החמרת והגמלת שנשתהו שם שלשים יום אם הדיחו את העיר אי נקרו מדיחיה מתוכה או לא, משום דאיכא למימר שאחר שהן נדונין כבני העיר מדיחיה מתוכה מקרו, או דילמא לא נתרבו חמרת וגמלת אלא מקרא דאמר יושבי העיר, אבל לגבי מדיחיה מתוכה לא נאמר לשון יושבי ואימא לך שבעינן שיהו המדיחין מבני העיר שנשתהו שם י"ב חדש, וכתב הר"ן דזה נראה באמת.

ושאר ההלכות מבוארים ברמב"ם [הלכות עבודה זרה פרק ד' הלכה ז'] נכסי הצדיקים שבתוכה והם שאר יושבי העיר שלא הודחו עם רובה נשרפין בכלל שללה הואיל וישבו שם ממונן אבד, וכל הנהנה ממנה בכל שהוא לוקה אחת שנאמר ולא ידבק בידך מאומה מן החרם.

[הלכה ח'] ועיר הנדחת שהוזמו עדיה כל המחזיק בנכסיה זכה ומותר ליהנות בו שהרי הוזמו, ולמה זכה בה שכל

דף קי"ג ע"א

דכי לייט יהושע וכו'.

כתב המהר"ל, יראה שמדקדק זה שאם היה יריחו עצמו לא בא אליהו למישאל בי טמא שהרי רשע גמור היה דהא כתיב ארור וגומר, אבל מפני שהיה אליהו ז"ל דן אותו לכף זכות שלא ידע ולא עיר אחרת על שם יריחו לכך בא אליו לנחמו. ועוד נראה כי בכתוב כתיב יריחה בה"א ללמוד שהיתה עיר אחרת כך יראה.

דרש ההוא גלילאי וכו'.

פי' כי אליהו סובר כמו שיש בידו לסגור כך יש בידו לפתוח אבל לא היה כך רק הוא דומה למי שסוגר הטרקלין ואבד המפתח, כך אליהו סגר שער המטר ולא היה יכול לפתוח אחר כך.

דטרקיה לגליה ואבדוה למפתחיה.

יש להקשות דאין המשל דומה לנמשל, וכאשר העיר מהרש"א בזה. ונ"ל דמה שאמר במשל אבדיה למפתחיה, אין הכונה שאבדו מן העולם, אלא ר"ל אבד מידו שיצא מתחת ידו ובא לרשות אחר שאין ידו מגעת שם להשיגו, דהיינו באופן שהוא סגר שער החצר ויצא לחוץ, ואחר שסגר השער נפל המפתח מידו ונתגלגל דרך חור או חלון, ובא בתוך החצר, דהשער סגור ואין ידו משגת את המפתח שהוא בפנים שיקחנו ויפתח בו, יען כי האדם בחוץ והמפתח בפנים, ורק העומד בפנים יכול ליקח המפתח לפתוח בו השער, זה הוא המשל, וכן הוא הנמשל, דמפתח של גשמים הוא כח רוחני אשר בו נפתח ההסגר שיש בעבים ויורד המטר על פני חוצות, והנה אליהו זכור לטוב היה באותו זמן חוץ לשמים, כי היה עודנו בארץ התחתונה, והעבים הם פרושים תחת השמים על פני הארץ והגשם עצור בקרבם, ויש הסגר סגור עליהם, ועל ידי המפתח הזה שהוא כח רוחני נפתח ההסגר ואז ירד הגשם לארץ, וכשהיה מפתח זה מסור ביד אליהו זכור לטוב בחיותו עומד בחוץ על הארץ היה אליהו זכור לטוב והמפתח בחוץ, מאחר שהמפתח בידו אבל אחר שהוכרח לעזוב המפתח הזה של הגשמים מידו כדי לקבל מפתח של תחיית המתים, אז מפתח זה של גשמים עלה למקומו לפנים בשמים, ונמצא אבד מפתח זה מידו של אליהו זכור לטוב, כיון דחזר להיות בשמים בפנים מעבר השני של העבים, ואז אור שכינתו יתברך השוכן בפנים הוא פותח מסגר הגשם במפתח שהוא בא בפנים:

דף קי"ג ע"ב

קפדן הוי.

אחד ואחד כבר הפקיר ממונו משעה שנגמר דינו, ואינה נבנית לעולם וכל הבונה אותה לוקה שנאמר לא תבנה עוד, ומותר לעשותה גנות ופרדסים שנאמר לא תבנה עוד לא תבנה מדינה כמו שהיתה.

[הלכה ט'] שיירא העוברת ממקום למקום אם עברה בעיר הנדחת והודחה עמה, אם שהתה שם שלשים יום נהרגין בסייף וממונם אבד ואם לאו הן בסקילה וממונם ליורשיהן.

[הלכה י'] נכסי אנשי מדינה אחרת שהיו מופקדין בתוכה אף על פי שקבלו עליהן אחריות אין נשרפין אלא יחזרו לבעליהן שנאמר שללה ולא שלל חברתה, נכסי הרשעים שהודחו שהיו מופקדין במדינה אחרת אם נקבצו עמה נשרפין בכללה ואם לאו אין מאבדים אותם אלא ינתנו ליורשיהם.

[הלכה י"א] בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת שהיתה בתוכה הרי זו אסורה, ועיסה שהיא כן מותרת לפי שאפשר לחלקה.

[הלכה י"ב] המה של עיר הנדחת שנשחטה אסורה בהנאה כשור הנסקל שנשחט, שער הראש בין של אנשים בין של נשים שבה מותר בהנאה אבל של פאה נכרית הרי הוא מכלל שללה ואסור.

[הלכה י"ג] פירות המחוברין שבתוכה מותרין שנאמר תקבוץ ושרפת מי שאינו מחוסר אלא קבוץ ושריפה יצאו פירות המחוברין שהן מחוסרין תלישה וקבוץ ושריפה, והוא הדין לשער הראש ואין צריך לומר האילנות עצמן שהן מותרים והרי הן של יורשיהם, ההקדשות שבתוכה קדשי מזבח ימותו וזבח רשעים תועבה, קדשי בדק הבית יפדו ואחר כך שורפין אותן שנאמר שללה ולא שלל שמים. והשיג הראב"ד דלמה שורפין אותן שלל שמים היה ולא חל עליו איסור.

[הלכה י"ד] הבכור, והמעשר שבתוכה תמימים הרי הן קדשי מזבח וימותו, ובעלי מומים הרי הן בכלל בהמתה ונהרגין, התרומות שבתוכה אם הגיעו ליד כהן ירקבו מפני שהם נכסיו, ואם עדיין הן ביד ישראל ינתנו לכהן של מדינה אחרת מפני שהן נכסי שמים וקדושתן קדושת הגוף.

[הלכה ט"ו] מעשר שני וכסף מעשר שני וכתבי הקודש שבתוכה הרי אלו יגנוזו.

[הלכה ט"ז] כל העושה דין בעיר הנדחת הרי זה כמקריב עולה כליל שנאמר כליל לה' אלהיך, ולא עוד אלא שמסלק חרון אף מישראל שנאמר למען ישוב ה' מחרון אפו, ומביא עליהם ברכה ורחמים שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך.

וכתב המהר"ל, דבר זה תבין למה היה אליהו קפדן, מפני שהיה כהן ואמרינן (ב"ב ק"ד ב') דכהני קפדנים הם, כי הכהנים הם קדושים וכל קדוש הוא אש וכמו שאמרו גבי ת"ח (תענית ד' א') דאי חזית ת"ח דרתח אורייתא דקמרתחא ולפיכך הכהנים רתחנים היו. וג"כ שמו מורה על זה שנקרא אליהו [עם שם א-ל בתוכו], וכל מי שנקרא כך דומה לאש. וכן משה היה כועס שאמר (במדבר כ') שמעו נא המורים ואלו אהרן לא קפיד כי משה נאמר בו איש אלקים ומפני כך היה קפדן.

הא קפיד.

כתב המהר"ל, פירוש שכעס ונשבע חי ה' וגומר, ולא היה לו לעשות רק היה לו לדבר עם אחאב שיחזור בתשובה, וכן מה שאמר להקב"ה עברו בריתך ואת נביאך הרגו הכל כעס היה כמו שמבואר במדרש (שי"ר א'), וכל זה מפני תוקף וכח מדתו שהיה אש לכך אמרו כך.

א"ל הא דקמן דקפיד מר.

הקשה התורת חיים, כיון דמעיקרא קרי ליה קפדן משום שכעס על אחאב למה לא אמר לו טעם זה כשהוכיחו על שקראו קפדן, אלא השיב לו שקראו קפדן בעבור קפדנות דקפיד עליו עתה, ועוד קשה כיון דאליהו זכור לטוב כעס באמת על אחאב, למה הקפיד על רבי יוסי שקראו קפדן. וכתב הבן יהוידע דנ"ל כי גופו של אליהו זכור לטוב שכעס על אחאב אינו גוף זה שהיה מתראה עם רבי יוסי, אלא אע"ג דגופו שהיה מקדמת דנא עלה בסערה לשמים ונודכך, אינו יורד באותו הגוף עוד לעולם הזה כשהוא היה מתראה לחכמים, אלא הוא מתראה בגוף אחר חדש המתקן אליו, ואם היה רבי יוסי אומר אליהו קפדן הוה, משמע על גוף הקדוש של אליהו זכור לטוב דהוה בימי אחאב דהקפיד על אחאב באמת, אך רבי יוסי אמר אבא אליהו קפדן הוה, ופירש רש"י אבא חביבי וגדולי, הנה דבר זה משמע דקאי על גוף אליהו זכור לטוב המתראה לרבי יוסי ומלמדו תורה דלכך קראו אבא כלומר רבי, ולכן גופו זה הקפיד על רבי יוסי ולא בא אצלו ג' ימים, ואחר שבא ושאלו רבי יוסי אמאי לא אתי מר, השיב לו קפדנא קרית לי דייקא לגופי זה, דגופי זה לא היה בימי אחאב ולא הקפיד על אחאב, והשיב לו רבי יוסי אפילו לפי דבריך דגופך זה לא היה בימי אחאב, עם כל זה לא חטאתי לך לגופך זה שקראתיו קפדן דהא קמן גופך זה עצמו הקפיד ולא אתא תלתא יומי. ועוד נ"ל דאחר ששאלו רבי יוסי אמאי לא אתא מר, השיב לו בבדיחותא בניחותא קפדנא קרית לי, כלומר אני הייתי בא אצלך ללמדך תורה, וכיון דקרית לי קפדנא בדין שלא אבא ללמדך תורה, דהא שנינו במשנה [אבות פ"ב] לא הקפדן מלמד ונהגתי עמך כפי דבריך, והשיב לו רבי יוסי בבדיחותא הא דקמן דקפיד מר, כלומר מה שלא באת אצלי מוכח דקפיד מר עלי ועשית לי עונש במניעה

שנמנעת מלבא שלשה ימים, דאם הוא בשביל שנהגת עמי כדברי שאמרתי קפדנא ואין הקפדן מלמד, א"כ למה באת היום דצריך שלא תבא אצלי עוד, ובדרך בדיחות היו מדברים זה עם זה:

מאן רשעים גנבי.

קשה מאי רבותיה דעון גניבה על עון ע"ז שהוא שקול כנגד כל עבירות שבתורה. וכתב הבן יהוידע דנ"ל דאמרו רז"ל כל המתקנא לכבודו יתברך מבטל חרון אף מן העולם, כמ"ש גבי פנחס [במדבר כ"ה י"א] השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם, ולכן קשיא ליה איך אמר מילתא פסיקתא דכל זמן דרשעים בעולם חרון אף בעולם, והלא אפשר שימצא רשעים גמורים וימצא ביניהם אדם קנאי שיתקנא לכבודו יתברך ודוחה החרון, ולזה אמר מאן רשעים דקאי עלייהו התנא, אלו הם הגנבים, כלומר גונבים דעת הבריות שעושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס, ואם כן כיון דאלו מצויים לא ימצא קנאי שירדוף אותם וישמידם בשביל כבודו יתברך, כיון דעושים רשע בסתר אך בגלוי נראין צדיקים, ואם כן חרון אף הנעשה מכח מעשיהם הרעים אין לו תקנה להסתלק.

או יובן בס"ד יש אף בסתם ויש חרון אף, והיינו אם זורעים חיטים ואין באים גשמים כלל ויבשו, הנה עצירת גשמים זו נקראת אף, אבל אם זרעו ובאו גשמים ויצאו זרעים חשובים, ובעת הקציר בא ארבה ואכלם ולא השאיר עשב אחד זה נקרא חרון שהוא קשה ביותר, שהאדם רואה בעיניו ברכה ושמח בה, ובעת שפושט ידו לקבלה ליהנות בא חגב וחטף אותה, זהו חרון אף, וזה קשה הרבה יותר מהיכא דלא בא מטר מעיקרא שזה נקרא אף בסתם, ולכן כיון דאמר התנא חרון אף בעולם ולא אמר אף בעולם שאל מאן רשעים שגורמים דבר זה להיות חרון אף שנדחית הטובה בעין ופורחת מידם, והשיב גנבי, אלו שגונבים דעת הבריות, שבסתר עושין עבירות, ובגלוי נראין צדיקים ועוסקים בתורה ומצוות, לכן מדה כנגד מדה תהיה לפנייהם טובה גלויה בברכת הארץ, וכשתגיע לעת הנאתם יבא חגב ויאכלנה:

אמנם המהר"ל למד כפשוטו, שמדובר על גנבי ממון ממש, וביאר שם באריכות פנימיות הענין ומדוע הוא חמור כשלש עבירות החמורות.

רשע בא לעולם חרון בא לעולם.

כתב הבן יהוידע, נראה דקאי על רשע בן צדיק דלא למד מאביו הצדיק, ולכן נעשה חרון, ולכן מביא פסוק בבא רשע בא גם בוז דנקיט קרא רשע יחיד. ואמר רשע אבד מן העולם קאי על רשע בן רשע דיש בידו רשתות ומכמורות של רשעות שלו ושל אביו, ועל כן זה יוכל לעשות קלקול באנשי העולם לקלקלם יותר, ולכך איבודו

הוא טובה לעולם, ולהכי הביא על זה פסוק ובאבוד רשעים רנה, כי רשעים תרתי משמע על שלו ועל של אביו:

אך קשה, איך אומר רשע בא לעולם חרון בא לעולם, והלא זה כשבא לעולם הוא עודנו קטן ואינו עושה כלום. ונ"ל דנשמת רשע כשבא לעולם מעת הלידה יורד חלק מן הקליפה עמה בעולם הזה, וזה חלק הטומאה של הקליפה שיורד לעולם הזה מטמא את הבריות ומזיק להם, והוא החרון שבעולם:

מסכת מכות

דף ב' ע"א

דע כי נחלקו הראשונים בסדר הפרקים במכת סנהדרין, וכבר הבאנו לעיל בשם הר"ן ועוד ראשונים שפרק חלק הוא הפרק העשירי ופרק הנחנקין הוא האחד עשר, וכן גם משמע בתחילת מכילתין שענייני הזמה שהתחלנו בהם הם המשך של סוף פרק הנחנקין שעוסק בהזמת עידי בת כהן ובוועלה, משמע שהוא הפרק הסמוך למכילתין, ויש שרצו לומר עוד שמסכת מכות וסנהדרין היא מסכת אחת, וכל הפרקים עוסקים בעונשי בית דין, הנסקלים, הנשרפים [והנהרגים, ומי שכונסים אותו לכיפה ומי שקנאים פוגעים בו]. הנחנקין, ובסופו ענייני הזמת עידי בת כהן והפרק הבא שעוסק בעוד ענייני הזמה שלא מקיימים בהם הזמה בפועל, ואחר כך הגולים ולבסוף הלוקים. ולפי זה גם מתיישב לנו מה שמקובל שיש שישים מסכתות בש"ס, ולפי מה שלפנינו יש שישים ואחת, אך אם מכות היא חלק מסנהדרין יש באמת שישים מסכתות. אמנם הרמב"ם מ'אן בסברא זו וכתב בהקדמתו לחסדר זרעים שהיא מסכת בפני עצמה.

כיצד העדים נעשים זוממין מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה, אין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו, אלא לוקה ארבעים.

ובאיזה אופן מדובר שהעידו שהוא בן גרושה ובן חלוצה, כתב רש"י שהעידו שאמו נתגרשה קודם שנולד, דהיינו קודם עיבורו, ואף שלמעשה מעידים על האם ולא על הולד, כתב המאירי דהואיל ובאו להעיד על האמא כדי להעיד על הבן הרי זה כאילו העידו על הבן. והא דלא נקט רש"י כפשוטו דהעידו עליו שהוא בן גרושה, ביאר הפני יהושע היינו דבעדות מוזמת בעינן עמנו הייתם במקום פלוני ובזמן פלוני וזה שייך רק על אופן שמעידים על הגירושין.

אמנם המאירי עצמו כתב שיש מפרשים שמדובר שהעידו ששמעו את אביו של זה ביום פלוני וכו' שהעיד שבנו זה בן גרושה וחלוצה, שנאמן מדין יכיר.

והקשו הראשונים מדוע לא יתחייבו מדין עדות ממון,

שהרי רצו להפסידו מתנות כהונה. ותירץ הריטב"א בשם הרשב"א דלא הוי דבר קצוב. אבל הרמב"ן כתב דהואיל ועיקר עדותם היתה לפוסלו מכהונה, ועל זה אי אפשר לחייבו מדין כאשר זמם, ממילא גם על מתנות כהונה אינם מתחייבים, דאין כאשר זמם לחצאין. אמנם לפי זה יצא שאם באו להעיד במיוחד כדי לפוסלו ממתנות כהונה יתחייבו באמת בתשלום, מיהו יש לבאר בכוונתו שאין זה תלוי בכונת העדות, אלא תוכן עדות בן גרושה ובן חלוצה הוא פסול יוחסין, ומכאן נפסל אף למתנות כהונה, ולכן בכל אופן אמרינן דאין מקיימים כאשר זמם לחצאין. עוד תירץ הרמב"ן דלגבי מתנות כהונה הוי גרמא בעלמא, דלא ברי היזקא.

ובן חלוצה.

ולכאורה בן חלוצה אינו פסול אלא מדרבנן, ולא שייך בו פסול. וכתב הרמב"ן דבאמת נקט בן חלוצה אגב בן גרושה, אבל באמת אין לוקים על בן חלוצה הואיל וכשר מן התורה. אבל האחרונים [הערוך לנר, וכן כעין זה ברעק"א בשו"ת מהדו"ק סימן קע"ט] כתבו דאף שהוא דרבנן, הרי סוף סוף ביקש לפסלו מייחוסו, ולכן לוקה. וכן משמע מפשטות לשון הרמב"ם [הלכות עדות פרק כ' הלכה ח'], עדים שהעידו על אחד והרשיעוהו רשע שאין בו לא מלקות ולא מיתה ולא חיוב ממון ואחר כך הוזמו הרי אלו לוקין אף על פי שלא זממו להלקות זה ולא לחייבו ממון כיצד העידו על כהן שהוא חלל כגון שהעידו בפנינו נתגרשה אמו או נחלצה במקום פלוני ביום פלוני והוזמו הרי הן לוקין וכן אם העידו על אדם שהרג בשגגה והוזמו לוקין ואינן גולין וכו'.

מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לגלות, אין אומרים יגלה זה תחתיו, אלא לוקה ארבעים.

רש"י פירש שהעידו על ההריגה בשוגג, וכן כתב הרמב"ם שהבאנו לעיל. והרמב"ן פירש שהעידו שנתחייב גלות בבית דין. והקשו הראשונים על רש"י דהרי יכול לומר מזיד הייתי ולהפטר מן הגלות, ואם מודה שהרג בשוגג הרי אין כאן הזמה. ותירץ הרמב"ן שאמר שהרג אבל לא בפני עדים אלו, או שאמר שנתחייב בבית דין אחר, דבכהאי גוונא יש להם דין עדים זוממים כמבואר בבבא קמא [ע"ה ע"ב]. והתוספות תירצו דיש רגלים לדבר שהיה בשוגג, או שמדובר ששותק.

ובגמרא [ע"ב] ילפינן למלקות אלו מדכתיב והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע, משום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע, אלא, עדים שהרשיעו את הצדיק, ואתו עדים אחרני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושוינהו להני רשעים והיה אם בן הכות הרשע. ומה שלא לוקים מחמת לאו דלא תענה הוא משום דלאו זה הוא לאו שאין בו מעשה.

ובגמרא מבואר שיש ארבעה דברים שאי אפשר לקיים בהם דין הזמה, וז"ל הברייתא [ע"ב], ת"ר ארבעה דברים נאמרו בעדים זוממין, אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה, ואין גולין לערי מקלט, ואין משלמין את הכופר, ואין נמכרין בעבד עברי. והמשנה נקטה רק בן גרושה ובן חלוצה וגלות, ולא נקטה כופר ועבד עברי, וכתב הרמב"ן דמשנתנו מנתה את האופנים בהם לא מקיימים בהם דין הזמה ולוקין, אבל בכופר אינם לוקים, לפי שכופר הוא בעיקר לשמים, ובשמים אין צריכים לעדותם של העדים, וביאר הריטב"א דהואיל וילפינן מלקות בעדים זוממים מוהצדיקו כנ"ל, הרי שמלקות אלו עומדות במקום דין הזמה, וכיון שלא שייך הזמה בדיני שמים ממילא גם מלקות לא שייכים בהם. אמנם בסברא זו יש לדון, ואינה סברא מוסכמת, דיש ראשונים [עין תוספות לקמן ד' ע"ב ד"ה ורבנן] דסבירא להו דלוקים משום לא תענה, וקרא דהצדיקו את הצדיק בא לגלות על לא תענה דבכהאי גוונא לוקים עליו אף שאין בו מעשה [וכן כתבו גם הרמב"ן והריטב"א, וצ"ע ליישב שלכאורה דבריהם סותרים זה את זה].

ועיין בריטב"א מה שתירץ למה לא נקטה המשנה אופן שאין נמכרים בעבד עברי, וממה שלא תירץ שלא נקטה המשנה רק אופנים שלוקים עליהם וכאן אינם לוקים, מובן דסבירא ליה שבאמת לוקים על עדות זו, וכן כתבו המאירי והטור. אמנם הגבורת ארי כתב שאינם לוקים, דהכא חיובם הוא חיוב ממון, ואכתי הם חייבים ממון, ואף שעכשיו אין להם, מכל מקום חייבים לשלם בכל עת שיהיה להם.

אמנם לשון הרמב"ם [הלכות עדות פרק כ' ה"ח], העידו עליו שנמכר בעבד עברי והוזמו לוקין. הרי שהרמב"ם לא נקט את הציור המבואר בגמרא להדיא שהעידו על אחד שגנב ואין לו ולהם מה לשלם. וצ"ע אמאי נקט הכי.

דף ג' ע"א

מעידין אנו את איש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובתה, והלא בין היום ובין למחר סופו ליתן לה כתובתה, אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו, שאם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה יירשנה בעלה.

כיצד שמין אמר רב חסדא בבעל; רב נתן בר אושעיא אומר באשה. אמר רב פפא באשה ובכתובתה.

כתב הנמוקי יוסף שמדובר שהאשה הביאה את העדים חייב את בעלה בכתובה והוזמו. ותוכן הסוגיא, כיצד שמין את התשלומים שצריכים עדים זוממים לשלם על עדות שפלוני גירש את אשתו, דאין כאן נזק ודאי שהרי יתכן שלא יגרשנה, אבל יתכן גם שיגרשנה ונמצאו מפסידים לה כתובתה, ואמרינן שמה שודאי בקשו להפסידה זה הערך העכשוי של הכתובה בשוק, אם היתה רוצה למכרה, ובזה נחלקו האמוראים, כיצד

היא השומא, לרב חסדא שמין בבעל, כמה היה הבעל יכול לקבל במכירת זכות כתובתה, כי זה הזכות שרצו להפסיד לו, שהיה יכול למכור זכות זו והפסידוהו. ולרב נתן השומא היא באשה, דהיינו כמה אדם מוכן לשלם לאשה לקנות ממנה זכות כתובתה, אבל זה הסכום שלא ישלמו, כי לא הפסידו לבעל כלום כי גם הוא היה מוכן לשלם לה סכום זה ולהפטר, אלא ישלמו ההפרש שבין סכום זה לסך כתובתה, שהוא הסכום שרצו להפסיד לו. זה פירוש רש"י ותוספות.

והרי"ף בשם הגאון פירש דהמחלוקת היא האם שמין במצבו של הבעל או במצבה של האשה, ותמה הרמב"ן דודאי הא בהא תליא, דאם הבעל זקן והיא זקנה מה בכך שהוא זקן, וכל כיו"ב. עיין בדבריו מה שיישב. והרא"ש המחלוקת היא האם הלוקח לוקח בחשבון יותר את מצב הבעל או יותר את מצב האשה.

ובדעת רב פפא פירש הרי"ף דשמין אף בכתובתה היינו דאם הכתובה גדולה יש עליה קופצים רבים וממילא ערכה עולה, והריטב"א הביא בשם הרמ"ה להיפך שיש יותר קופצים על כתובה קטנה, כי אשה שכתובתה מרובה פחות מצוי שתתגרש. והרא"ש פירש דרב פפא סבירא ליה דהלוקח לקח בחשבון יותר את מצב האשה, אך הוסיף דלוקח בחשבון גם את הקרקע המיוחדת לכתובתה האם היא עידית או זיבורית.

והרמב"ם [הלכות עדות פרק כ' הלכה א'] כתב, עדים שהעידו שפלוני גירש אשתו ולא נתן לה כתובה והוזמו, והלא בין היום בין למחר אם גירש סופו ליתן כתובה, אומדין כמה רוצה אדם ליתן בכתובתה של זו שתמכור אותה בטובת הנאה ומשלמין דמי טובת הנאה זו, ומשערין באשה ובכתובתה, שאם האשה היתה חולה או זקנה או שהיה שלום בינה לבין בעלה אין דמי הכתובה כשתמכר כמו דמיה אם היתה האשה בריאה וקטנה אם יש ביניהן קטטה שזו קרובה מן הגירושין ורחוקה מן המיתה, וכן אין טובת הנאה של כתובה המרובה לפי טובת הנאה של כתובה המועטת, שאם היתה כתובתה אלף זו הרי היא נמכרת בטובת הנאה במאה, ואם היתה מאה אינה נמכרת בעשרה אלא בפחות, דברים אלו כפי מה שישערו הדיינים.

ובטור [חושן משפט סימן ל"ח] ביאר יותר, דכתב, ושומא זו תלויה באשה, שאם היא זקנה או חולה שקרובה למות אז שוה יותר. וכן לענין גירושין אם היא קנטרנית בענין שאין הבעל יכול לסובלה אז קרובה להתגרש יותר וגם שמין לפי מה שהיא השדה המיוחדת לכתובתה אם היא עידית או בינונית או זיבורית.

דף ג' ע"ב

א"ר יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים

אין שביעית משמטתו, ואף על גב דאתי לידי לא יגוש,
השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש.

ומחלוקת הלשונות היא אם צריך שיבא לכלל נגישה
בשמיטה, או די שיהיה חוב שניתן לנגישה אף שעדיין
לא הגיע זמנו. ונחלקו הראשונים היאך פסקין, דדעת
הריב"א הלכה כלשון ראשון, ודעת רבינו תם דהלכה
כלשון שני. וכן פסקו הרמב"ם והרמב"ן. והרא"ש הוסיף
עוד טעם לפסוק בלישנא בתרא, דשביעית בזמן הזה דרבנן.

ונידון נוסף בסוגיא הוא המתנה עם חבירו שלא
תשמיטנו שביעית, אם אמר שלא ישמט זה החוב
בשביעית תנאו קיים, דהאדם יכול לחייב א"ע בממון אף
מה שלא חייבתו התורה וכל תנאי שבממון קיים, ודווקא
שאמר לשון זה שהוא מחייב את עצמו, אבל אם אמר
על מנת ששביעית לא תשמיטנו דמשמע שדין שמיטה
לא יחול עליו אינו כלום, דהרי התורה תשמיטנו בע"כ
ותנאו בטל, אבל כשמתנה על עצמו הרי זה כעושה עליו
חוב חדש.

**תנא המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות
מל' יום וכו' אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה.**

וכן להלכה [חושן משפט סימן ע"ג]. המלוה את חבירו סתם
ולא קבע לו זמן לפרעון, אם יש מנהג בעיר כמה נמשכת
סתם הלואה הולכין אחר המנהג, ואם אין מנהג בעיר יש
לו זמן שלשים יום שאינו יכול לתובעו קודם שלשים יום
בין במלוה בשטר בין במלוה בעל פה בין במשכון בין
שלא במשכון. ואם התנה המלוה בשעת הלואה שיתבענו
כל זמן שירצה יש לו רשות לתובעו אפילו ביום ההלואה.

דף ד' ע"א

אמר רב חבית מליאה מים שנפלה לים הגדול הטובל
שם לא עלתה לו טבילה, חיישינן לשלשה לוגין שלא
יהו במקום אחד; ודוקא לים הגדול, דקאי וקיימא, אבל
נהרא בעלמא לא.

ונתחבטו הראשונים לבאר מימרא זו, דקשה מה ענין
שלשה לוגין לכאן, הלא לא נאמר דין זה רק במקוה חסר
שנפלו לתוכו שלשה לוגין, והים הגדול מקוה שלם הוא.

ורש"י פירש דלא עלתה לו טבילה הואיל וחיישינן
שמא יש שלשה לוגין במקום אחד והוי בא ראשו ורובו
במים שאובים דטמא מדין גזירת ח"י דבר. אמנם לשון
לא עלתה לו טבילה קשה, דמשמע שלא עלתה לא ולא
נטהר מטומאתו, ולפי פירוש רש"י אף שנטהר מכל
מקום חזר ונטמא.

והקשה הריטב"א על סברא זו דלכאורה כשם ששאובין
שהשיקום למקוה בטל מהם דין שאובים, לכאורה הוא
הדין לגבי י"ח דבר פקע מהם שם שאובים. והמאירי כתב
לבאר דהואיל וטעם גזירת בא ראשו ורובו במים שאובים
היא שמא יבא לטבול בשאובין, דבר זה שייך אף באופן

זה שהמים לא נתערבו.

והריטב"א הביא בשם הראב"ד פירוש אחר, שאותם
שלשה לוגין פוסלים את ארבעים הסאה שטובל בהם,
ואף ששלשה לוגין לא פוסלים ארבעים סאה, ביארו
שכאן שהמים מלוחים ורק השלשה לוגין הם מתוקים
הרי הם עומדים בפני עצמם ואינם בטלים לארבעים
סאה. ולפי זה מה שאמרו שנפל לים הגדול היינו משום
שהוא מלוח, ולא מטעם שמימיו עומדים.

והרמב"ן פירש שהוא משום דחיישינן שמא חלק
מאבריו לא טבלו במי המקוה שהוא הים, ואף שהים
מחובר להם, מכל מקום הואיל ומי הים מלוחים נחשבים
הם בפני עצמם וכאילו לא טבל בים. ולפירוש זה קשה
אמרי נקט ג' לוגין, הלא אף מקצת אבר שלא בא במי
המקוה מעכב את הטבילה.

והתוספות גרסו חבית מלאה יין, ומובן מדוע חיישינן
דהואיל ואין טבילה ביין, ואין בו השקה למים, רק בנהר
זורם הרי הוא מתפור ומתבטל. וצריך לומר לשיטה זו
דלא גרסינן ג' לוגין, דאין בזה שום נפ"מ. ועיין עוד
בריתב"א שהאריך מאוד בסוגיא זו ובמסתעף.

והרמב"ם [הלכות מקוואות פרק ו' הלכה י'] פסק, חבית מלאה
מים שנפלה לים אפילו לים הגדול הטובל שם לא עלתה
לו טבילה אי אפשר לג' לוגין שלא יהיו במקום אחד,
וכבר של תרומה שנפל לשם נטמא במים השאובין שהרי
המים עומדין שם, אבל הנהרות וכיוצא בהן הואיל והם
נמשכין ה"ז טובל שם.

**מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז
ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין שלא השם המביאן לידי
מכות מביאן לידי תשלומין.**

פירש"י ז"ל כי משני מקראות הן באין, מלקות מלא
תענה ברעך וממון מועשיתם לו כאשר זמם, וכן מפורש
בתוספתא בעסקי ממון הוא אומר ועשיתם לו כאשר זמם
ובעסקי מלקות הוא אומר לא תענה ברעך.

אבל בתוספות פירשו טעם משנתינו לר"מ שאילו היו
שניהם משם אחד היה משלם ואינו לוקה, כי אף על פי
שהן מרוחקין הו"ל לאו שניתק לעשה שאין לוקין עליו
כאשר אין לוקין אלא תגזול מוהשיב את הגזלה, אבל
עכשיו שהן שני שמות אין דנין אותה בלאו שניתק לעשה
כיון שהן מרוחקין.

וכתב הריטב"א דהמחזור יותר בזה הוא מה שפירש
הרמב"ן ז"ל שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי
תשלומין בא לומר שלא תענה שחייבין עליו מלקות אינו
מביאן לידי תשלומין, שאין לא תענה אזהרה לעונש
כאשר זמם, דלא יוסיפו לעשות הוא אזהרה להם, שאילו
היה כן ודאי אינו לוקה עליו שכבר פירש הכתוב ענשו
של לאו זה לעשות לו כאשר זמם ואין לנו לדון לו עונש
אחר, אבל עכשיו שהם שני שמות דלא תענה אזהרה
למלקות והכתוב המביאן לידי תשלומין אזהרה אחרת
יש לו, לוקה ומשלם.